

1871-ben a kömmün két hónapos uralma után 17.000 embert lőttek agyon, ötvenezret tartóztattak le s ezekből 14.000 embert ítéltek el: nálunk a bűnvádi eljárás mintegy 70.000 ember ellen indult meg s mindössze 6000 embert ítéltek el. E hatezereből azonban 2000 ember kegyelmet kapott, háromezernél többet az oroszoknak kellett kiadnunk, a bírói ítéletek alapján kivégezettek száma alig haladja meg az ötvenet s ma már csak 400 kommunista elítélt ül letartóztatási intézeteinkben.

A könyvnek valóban „borzasztóan” érdekes tartalma után ismét Váry hazafias érzéstől lángoló s mégis higgadt előszavához térünk vissza, melyet a szerző e sorokkal végez: „Októberi fölfordulás nélkül nálunk nem lehetett volna kommunista uralom. A proletárdiktatúra föltételeit az 1918 okt. 31-i fölfordulás teremtette meg. Iszonyú felelősség terheli azokat, kik a magyar katona kezéből a fegyvert kivették. Aki a rendet fölborítja, számolni tartozik azzal, hogy a megindult áradatot föltartóztatni nem bírja. Másrészt kétségtelen, hogy a vörös uralom abban a formában, ahogy nálunk dühöngött, erőszakra és gyűlöletre nevelt munkástömegek nélkül nem lett volna megvalósítható. Pár száz kommunista a szervezett munkások százezreit nem terrorizálhatta. A munkásvezéreknek tehát szakítaniok kell az osztályharc, osztálygyűlölet, erőszak és forradalom jelszavaival. — Egy tanulságot a hatalom birtokosai is levonhatnak a történetekből: Több erélyt a hatalom gyakorlásában, több ellenállást a hatalom megtartásában s több megértést a munkáskérdésekkel szemben. Ezt a nemzet csak eréllyel és szeretettel lehet kormányozni.”

—rtm—

Budapest Régiségei. (Régészeti és történeti évkönyv. X. köt. Szerkeszti dr. Kuzsinszky Bálint. A székesfőváros kiadása, 1923. 216 old.) A magyar régészek és székesfővárosunk emlékeihez szeretettel ragaszkodók örömmel fogadhatják e kötetet. Az előző, IX. kötet megjelenésétől 17 év választja el. Oly nagy időköz ez, hogy méltán gondolhattunk ezen értékes folyóirat teljes megszűnésére. Szerkesztőjének, a magyar régészek

tiszteletreméltó vezetőjének fáradozása azonban minden akadályt leküzdött, s ma talán joggal remélhetjük, hogy az elejtett fonál ilyen sikeres fellevevése után a következő kötetre nem fogunk sokáig várakozni.

A jelen kötet négy értékes tanulmányt és egy hosszabb dolgozatot ölel fel.

A tanulmányok Aquincum emlékein keresztül a pannoniai római-ság kultúrájának megismeréséhez szolgáltatnak adatokat. Nem össze-foglalásokat tartalmaznak, hanem új megfigyeléseket és eredményeket állapítanak meg az utolsó évtizedek óbudai leleteinek tudományos feldolgozása alapján. Három tanulmány olyan sírleleteket ismertet, melyek egyrészt művészi becslései, ritkaságuknál, valamint a belőlük vonható történeti következtetések-nél fogva e dunamenti római városra vonatkozó ismereteinket újabb világitásba helyezik.

A római korból fennmaradt sírok leletei a tudományos vizsgálat számára semmivel sem kisebb értékűek a föld felett épült, monumentális emléknél. Ha megismerés szempontjából új dolgokat tartalmaznak, — a velük való hosszabb foglalkozás teljesen indokolt is. A magánélet nem egy, auktorok műveiből talán soha meg nem tudható oldaláról nyújthatnak felvilágosítást.

A római sírok külső kiállítása is elárulja, hogy mennyi közös kapcsolatot vallott a mindennapi élet az elhunytak birodalmával, a temetőikkel. A sírkamrák falfestményei és mozaikpadozatai, a sírkövek dekoratív díszei, a sarkophagok megmunkálása, az ólomból készült koporsók, nemkülönben a legegyszerűbb téglalapokból összeállított nyughelyek az itt virágzó római kultúra változó színvonaláról számolnak be. Ezen külső keret, mely az elhunyt emlékéét volt hivatva fenntartani és porait megőrizni, — mutatja elsősorban a régi rómainak szeretettől áthatott rajongását elhunyt hozzátartozójával szemben.

Az elhunytak mellé helyezett tárgyak, a mindennapi élet eszközei, az ékszerek, s a művészi értékű emlékdarabok pedig a régi kultúra elhangzott akkordjaként tűnnek fel. E tárgyak úgy követik nyomon a

felszínen folyó életet, mint az árnyék a testet. Elválaszthatatlanok egymástól. Ha jómód vette körül az embereket, gazdagabb volt az élet és magasabb színvonalú a kultúra, s az ízlés maga válogató, a halott mellé helyezett tárgyak is díszesebbek, művészi szempontból érdeklődésünkre számottartóbbak, és anyagjuknál fogva értékesebbek voltak, mint később, midőn a megváltozott gazdasági helyzet és a római límes mentén szünet nélkül való fegyveres összetűzések szegényté tették a lakosságot, s kultúrigényeiket fokozatosan mérsékelniök kellett.

Aquincum lakosságának finomult ízléséről a város területén kívül előkerült sírleletek vizsgálatán keresztül már eddig is volt alkalmunk bizonyosságot szerezni. Adataink állandóan bővülnek, mert napjainkban is, ha építési munkákat folyik Óbudán, vagy tőle északra az esztergomi vasútvonal töltéséig, mindig kerül elő olyan lelet, mely érdeklődésünkre számot tarthat.

A római művészi termelés egy kiváló darabját ismerteti a kötet első cikke, melyben Láng Nándor egy a Bécsi-úton felásott sarkophagban talált kis elefántosnt-reliefet vesz beható vizsgálat tárgyává. A kis relief az antik elefántosnt-emlékek szerény sorát egy nagyjelentőségű darabbal gazdagítja, s Herakles és Omphale kalandjának egy, Kr. u. I. századi, Róma városában, Pasitelesék hatása alatt álló eborarius-műhelyben készült megörökítése. Szerkezeti felépítésére az ösztönző erőt, a külső mintaképet a görög klasszikus szobrászat Orpheust és Eurydikét ábrázoló márvány-reliefje adta, a tartalmi szempontokat vezető irodalmi befolyás és vonatkozás azonban későbbi, reliefünk készítése korának irodalmával egykorú. Ovidiushoz vezetnek a vizsgálat szálai, mert az ő költészete a legszorosabb kapcsolatot mutatja a korabeli római művészettel. Ovidius leírásainak megkapó, szemléltető voltát sok esetben az antik művészet emlékeinek magára a költőre gyakorolt hatása teszi varázslatos erejűvé, viszont Ovidius költészetének pazar fantáziája is hatott korának művészeire. Ovidius IX. heroidájának fényes retorikával előadott pátosza hatja át az aquincumi relief ábrá-

zolását. Herakles feleségének, Deianirának (reliefünk harmadik alakja) keseregése és szomorú hangja jut kifejezésre az alakok tartásának és tekintetének szomorúságán. Nagybecsű emlék ez Aquincum területéről, mert a római művészi és költői termelés egymásra támaszkodó, egymást kiegészítő, a különböző formában és anyagban megnyilatkozó és dolgozó értékek kölcsönös egymásrautaltságáról beszél. A provincia kultúréletének megismeréséhez pedig annyiban jelent új adatot, mert rávilágít, hogy a pannoniai ízlés honnan táplálkozott, s mily idegen kultúrközéppontokkal tartott fenn szoros kapcsolatot.

Kuzsinszky Bálint egy, a Bécsi-úton előkerült sarkophag leletét írja le. Lelőhelye közelében több hasonló, de már az ókorban kirabolt síremlék került elő. E leletnek első sorban érintetlen volta biztosít nagy értéket, másodsorban, hogy több társa segítségével a régi római út irányát is meg lehet állapítani. A XII. táblás törvény meghagyta, hogy a halottakat a városok kívül temessék el. Ezt a rómaiak megtartották és a városból kivezető utak oldalait szegélyezték elhunytak síremlékeivel, hogy az arra menők minél tovább fenntartsák halottaik emlékezetét. E sarkophagban egy nő volt eltemetve drága ékszereivel, üveg, borostyán és gagát értéktárgyaival, s egy pár, acontból készült házieszközével. Az aquincumi római sírok között ez a leggazdagabb arany ékszerekben, de mégsem ez teszi értékessé, hanem a belőle vonható kultúrtörténeti tanulság, mely a provinciális női fényűzésről számol be. A régészeti tudomány nemes állásfoglalásának jellemzésére érdemes ide iktatni a lelet feltárójának, Kuzsinszky professzornak szép sorait: „Hogy ebben a sírleletben arany dolgok is vannak, az mindenesetre örvendetes; mégsem az anyag teszi értékessé még ezeket sem. Az arany tárgyaknak örülhet a laikus és büszke lehet, hogy mennyi és mily szép „antik“ ékszerei vannak: a tudományban az a fontos, hogy minél gazdagabb és változatosabb legyen a sírlelet, mert csak ez lehet tanulságos, csak így szolgálhat kiinduló pontul legalább a relativ chronologiai meghatározásokhoz. Ezért, ha még oly sze-

gény is, elengedhetetlen, hogy ami együtt volt és így körülbelül egykorú, együtt is maradjon.“

A Viktória téglagyár helyén előkerült római sírleleteket Foerk Ernő cikke ismerteti. A kötet ezen dolgozata történeti szempontból bír jelentőséggel, mert egyrészt kimutatja, hogy a római temetőt folytatlagosan, megszakítás nélkül használták a népvándorlás korában. Bizonyítéka ez az aquincumi római lakosság lassú kipusztulását, illetőleg elbarbárosodását hirdető teóriának, szemben Salamon Ferenc és követői azon feltevésével, hogy a római élet 378 körül a római csapatok kivonulásával szintén megszűnt volna.

Ezekből a tanulmányokból láthatjuk, hogy mily értékes megállapításokat nyújtanak a sírok leletei.

Aquincum nagyobbabású emlékekben sem volt szegény. Az aquaeductus a legrégebben ismert enémű emléke volt Óbudának, de igazi megismeréséhez és pontos felméréséhez most jutottunk el, s ez Foerk Ernő pontos, mérnöki felvételeinek köszönhető.

A kötetben helyet foglal egy nagyszabású dolgozat Kremmer Dezső tollából, a XVI. és XVII. századi Pest-Budát ábrázoló német metszetekből vonható tanulságok összefoglalása.

A kötet tanulmányait gazdag képanyag, s eredeti, mérnöki felvételek kísérik.

Nagy Lajos.

Charles Sealsfield: *Tokeah és a Fehér Rózsa* (Telekes Béla fordítása, Genius-kiadás, Budapest 1923). Az amerikai őserdőknek, a fehérek és az indiánusok közt lefolyt küzdelmeknek legismertebb romantikus regényírója Cooper, akinek munkái gyermekkorunk kedvence olvasmányai közé tartoztak. Az ő nyomdokain halad egy nálunk kevésbé ismert német író: Karl-Anton Postl, írói nevén Charles Sealsfield, akinek regényei a múlt század harmincas-negyvenes éveiben szintén meglehetősen népszerűségnek örvendtek.

Sealsfield a morvaországi Znaim mellett született Poppitz-ban 1793-ban. Meglehetősen hányatott életet

élt, többször volt Amerikában, jól ismerte az Egyesült-Államokat, sokat tartózkodott Angliában, Franciaországban, Németországban és Svájcban s végül is a svájci Solothurn mellett fekvő birtokán halt meg 1864-ben.

Első munkáját, az *Austria as it is* címűt angolul írta s Londonban adta ki 1828-ban. Ugyanebben az évben látott napvilágot legelső s legsikerültebb regénye is, a *Tokeah or The white rose* Philadelphában. Ez is először angolul jelent meg, Sealsfield csak később dolgozta át németre is. Egyéb művei közül nevezetesebbek: *Der Legitime* und die Republikaner, *Transatlantische Reiseskitzen*, *Der Virey* und die Aristokraten, *Kajütenbuch*, *Süden* und *Norden* stb. Összes munkái Stuttgartban jelentek meg két ízben is. Znaimban tisztelői 1881-ben szobrot is állítottak neki. Magyarul eddig tőle tudunkkal csak a *Grabeschuld* c. elbeszélése jelent meg 1877-ben Csukássy József fordításában.

A Genius által most kiadott „Tokeah és a Fehér Rózsa“ c. regény, melyet Telekes Béla egészen átdolgozott s könnyen gördülő magyar nyelven adott vissza, egyike a legszébb ifjúsági olvasmányoknak. Az amerikai szabadságharc idején játszódik s az egész munkán tragikus vonásként húzódik végig az indiánusok pusztulása. Az író nagy szeretettel rajzolja életüket, szokásaikat, jellemességüket; a fehéreket csak betolakodóknak tünteti fel, akik lassanként elűzik a rézbőrűeket őseik földjéről. Tokeah, az okóni-k törzsfőnöke, a fehérek ellen harcol, de azért megmenti a kis fehér csecsemőt, leányával nevelteti s „Fehér Rózsa“ az okóni-k büszkesége lesz. A fehér leány azonban, mielőtt honfitársai közé kerül, elfelejti nevelőapja szeretetét, s nem megy többé vele vissza az őserdőbe.

Sealsfield képzelőereje egy letűnt világ előtt lebbenti föl a fátyolt. Őszintén sajnáljuk az indiánusok végtetes sorsát s bennünk is sajnó Tokeah végtelen fájdalma, amelyet Fehér Rózsa hűtlensége és népe közlő pusztulása fölött érez.

Megyeri József.